

ХОРХЕ ЛУИС БОРХЕС
ЖЕСТОКИЯТ СПАСИТЕЛ
ЛАСАРУС МОРЕЛ

Превод от испански: Роза Хубеш, 2004

chitanka.info

ДАЛЕЧНАТА ПРИЧИНА

През 1517 година отец Бартоломе де лас Касас^[1] съжалил от сърце индианците, които изнемогвали до смърт в трудовата преизподня на антилските златни мини, и предложил на император Карл V да докара негри, които да изнемогват до смърт в трудовата преизподня на антилските златни мини. На тази любопитна разновидност на филантропията ние дължим безброй последици: *блусовете* на Ханди^[2], успеха, който постигна в Париж уругвайският художник Педро Фигари^[3], чудесната проза на друг уругваец — Висенте Роси^[4], посветена на избягалите роби, митичното величие на Ейбрахам Линкълн, петстотинте хиляди убити във войната между Севера и Юга, трите милиарда и тристата милиона, изразходвани за военни пенсии, статуята на въображаемия Фалучо^[5], включването на глагола *линчувам* в тринайсетото издание на академичния речник, пламения филм „Алилуя“^[6], устремната атака на нож при Серито, проведена от Солер^[7] начело на неговите *кафяви* и *черни*, прелестите на госпожица Еди-коя си, негъра, който уби Мартин Фиеро^[8], пошлата румба „Ел Манисеро“, наполеоновския порив на арестувания и хвърлен в тъмница Тусен Лувертюр^[9], кръста и змията в Хаити, кръвта на козите, заклани от мачете на *папалоа*, хабанерата — майка на тангото, танца кандомбе^[10]...

И освен това — престъпното и великолепно съществуване на жестокия спасител Ласарус Морел.

МЯСТОТО

Мисисипи, Майката на Водите, най-дългата река в света, е била достойна сцена за този несравним негодник. (Реката е била открита от Алварес де Пинеда^[11], а първият ѝ изследовател е капитан Ернандо де Сото^[12], който преди това участвал в завладяването на Перу и развличал инката Атауалпа^[13] по време на затворничеството му, като го учел да играе шах. Когато капитанът умрял, водите на Мисисипи приели тялото му.)

Мисисипи е широкогърда река; безкрайна и тъмна сестра на Парана, Уругвай, Амазонка и Ориноко. Тя е с тъмнокафяви води; всяка

година влече повече от четиристотин милиона тона тиня, която замърсява Мексиканския залив. Тази древна и достойна за уважение кал образува делта, в която гигантските блатни кипариси растат върху отломките на непрестанно разминаващия се континент и където лабиринти от тиня, мъртва риба и тръстики разпростират все по-надалеч границите и спокойствието на зловонната ѝ империя. По-нагоре, към Арканзас и Охайо, се простират други низини; обитават ги жълтеникави мършави и трескави мъже, които гледат със завист камъните и желязото, защото при тях няма нищо друго освен пясък, повалени дървета и мътна вода.

ХОРАТА

В началото на деветнайсети век (нас ни интересува именно този период) негри обработваха от ранни зори до късна вечер обширните памукови плантации по крайбрежието. Те спяха в дървени колиби на пръстения под. Всички роднински връзки освен връзката майка-дете бяха условни и неясни. Имаха имена, но мнозина от тях не се нуждаеха от презиме. Не знаеха да четат. С мек фалцет си тананикаха на своеобразен английски език с удължени гласни. Работеха в редици приведени под камшика на надзирателя. Понякога бягаха, тогава брадати мъже възсядаха красиви коне, а по следите им тръгваха свирепи булдози.

Към утайката от животинска надежда и африкански страхове те бяха прибавили думите на Светото писание. Следователно вярваха в Христа. Пееха задружно с гърлен глас: „Go down, Moses“^[14]. Мисисипи бе за тях великолепно изображение на нищожния Йордан.

Собственици на тази земя труженица и на тези тълпи от негри бяха безделни и алчни дългокоси господа, обитаващи големи къщи с прозорци към реката и с неизменния псевдогръцки портал от бял бор. Един добър роб им струваше хиляда долара, а не беше нещо много трайно. Някои роби бяха дори неблагодарни, разболяваха се и умираха. От тези ненадеждни хора трябваше да се извлече максимална полза. Затова ги държаха на полето от ранни зори до късна вечер, затова всяка година изстискваха от чифлиците реколта от памук, тютюн или захар. Земята, изнурена и изтерзана от непрестанното обработване, се изтощаваше само за няколко години, а след това пустошта — сплетена, тинеста — нахлуваше в плантациите. В изоставените чифлици, в

покрайнините, в гъстите плантации захарна тръстика и във вонящите тресавища живееха poor whites — белите бедняци. Бяха рибари, скитници, ловци, крадци на добитък. Те често си изпросваха от негрите крадена храна, но в унижението им ги поддържаше една гордост — в жилите им течеше чиста кръв, без нито една сажда, без никакъв примес. Един от тях беше Ласарус Морел.

НАШИЯТ ГЕРОЙ

Дагеротипиите на Морел, които американските списания обикновено публикуват, не са автентични. Липсата на истинско изображение на един толкова забележителен и прочут човек навярно не е случайна. Има основание да предполагаме, че Морел е отказал да си направи клише; преди всичко за да не оставя излишни следи, а освен това и за да поддържа някаква тайнственост... И все пак ние знаем, че като млад той не е бил облагодетелстван от природата, прекалено близко разположените очи и тънките устни не са предразполагали хората. По-късно годините са му придали онова особено великолепиe, което придобиват посивелите мошеници, преуспелите и безнаказано действащи престъпници. Въпреки мизерното си детство и безчестния живот Морел приличаше на някогашен аристократ от Юга. Познаваше добре Светото писание и проповядваше с особена убедителност. „Видях Ласарус Морел на амвона — отбелязва собственикът на един игрален дом в Батън Руж, щата Луизиана, — чух назидателните му слова и видях как сълзи напират в очите му. Знаех, че пред лицето на Бога той е прелюбодеец, крадец на роби и убиец, но аз също се просълзих“.

Ние разполагаме и с друго свидетелство за тези религиозни излияния, предоставено от самия Морел: „Отворих наслуки Библията, натъкнах се на подходящ стих от свети апостол Павел и проповядвах цял час и двацет минути. През това време Креншо и другарите също не си губиха времето — отведоха конете на всички присъстващи. После ги продадохме в щата Арканзас, с изключение на един много буен кон, който запазих лично за себе си. На Креншо също му беше харесал, но аз го убедих, че този кон не му подхожда“.

МЕТОДЪТ

Конете, откраднати в един щат и продадени в друг, бяха само епизод от престъпната дейност на Морел, но те предвещаваха метода, който му отреди достойно място във Всеобщата история на безчестието. Този метод е единствен по рода си не само поради обстоятелства *sui generis*^[15], които го наложиха, а и защото изисква извънредна низост и злокобно използване на надеждата; освен това постепенният му ход е подобен на мъчителния развой на кошмар.

Ал Капоне и Бъгс Моран действат с огромни капитали и послушни картечни пистолети в един голям град, но занятието им е пошло. Те си оспорват някакъв монопол и това е всичко... А колкото до числеността, броят на бандитите, които командваше Морел, достигна хиляда души, всички до един положили клетва за вярност. Двеста от тях съставяха Висшия съвет и той издаваше заповедите, които останалите осемстотин изпълняваха. Подчинените носеха риска. В случай на бунт ги предаваха на правосъдието или ги хвърляха в мътните води на буйната река, като за по-сигурно им връзваха камък за краката. Повечето бяха мулати. Злодейската им задача беше следната. Те обикаляха обширните плантации на Юга и за да внушават страхопочитание, временно носеха скъпи пръстени. Избираха си някой нещастен негър и му обещаваха свобода. Увещаваха го да избяга от господаря си, за да го продадат за втори път в някоя далечна плантация, като тогава щели да му дадат известен процент от цената на продажбата и да му помогнат да избяга отново. После щели да го заведат в някой свободен щат. Пари и свобода, звънливи сребърни долари, притурени към паница свобода, какво по-голямо изкушение биха могли да му предложат? И робът се решаваше да извърши първото си бягство.

Естественният път за бягство беше реката. Една лодка, трюмът на някой параход, някоя ладия, голям сал с малка колибка на носа или с брезентови тенти, не е ли все едно: само да знаеш, че се движиш, че си на сигурно по течението на неуморната река... Продаваха го в друга плантация. Той отново бягаше, укривайки се в тръстиките или в овразите. Тогава ужасяващите благодетели (в които той вече започваше да се съмнява) говореха за някакви непредвидени разноски и заявяваха, че се налагало да го продадат още веднъж, за последен път. Като се върнел, щели да му дадат процента от двете продажби заедно със свободата. Човекът се оставяше да бъде продаден, работеше

известно време и поемаше риска да бяга за последен път въпреки заплахата от булдозите и бичуването. Връщаше се окървавен, изпотен, отчаян и измъчен от безсъние.

ОКОНЧАТЕЛНАТА СВОБОДА

Остава ни да разгледаме юридическата страна на тези факти. Наемните убийци на Морел не предлагаха негъра за продан, докато първоначалният му собственик не обявеше бягството му и не предложеше награда за онзи, който го открие. От този момент намереният го можеше и да си го задържи, така че по-нататъшната му продажба представляваше вече само злоупотреба с доверието, а не кражба. Да се прибягва до правосъдието, означаваше само излишни разноски, тъй като щетите никога не се заплащаха.

Всичко това беше доста успокояващо, но не задълго. Негърът можеше да проговори — било защото е благодарен, било защото е нещастен. Няколко чашки ръжено уиски в публичния дом в Ел Кайро, щата Илиной — където тоя кучи син, който си беше роден роб, щеше да отиде да пропилее сребърниците, които те не бяха длъжни да му дадат, — щяха да бъдат достатъчни, за да изтърве тайната. През онези години аболиционистическата партия мътеше главите в Севера; тази сбирщина от опасни безумци отричаше частната собственост, проповядваше свобода за негрите и ги подтикваше да бягат. Морел в никакъв случай не искаше да го смятат за един от тези анархисти. Той не беше янки, той беше белокож от Юга, син и внук на бели, и се надяваше да се оттегли от сделките, да заживее като господар и да се сдобие със свои собствени памукови плантации и с редици от приведени над земята роби. С опита, който беше натрупал, нямаше защо да рискува напразно.

Беглецът очакваше освобождението си. Тогава призрачните мулати на Ласарус Морел предаваха помежду си някаква заповед, която можеше да бъде и само знак, и го освобождаваха от зрението, от слуха, от осезанието, от дневната светлина, от безчестието, от времето, от благодетелите, от милосърдието, от въздуха, от кучетата, от вселената, от надеждата, от потта и от самия него. Куршум, удар с кама ниско в корема или цапардосване с нещо тежко по главата — и костенурките и мрените на Мисисипи получаваха последните сведения.

Обслужвано от доверени хора, предприятието — естествено — трябваше да преуспее. В началото на 1834 година около седемдесет негри вече бяха „освободени“ от Морел; други също се готвеха да последват примера на тези щастливци. Оперативната зона се разширяваше; налагаше се да се приемат нови членове. Сред новациите, които положиха клетва, имаше един младеж — Върджил Стюарт от Арканзас, който твърде скоро се отличи с жестокостта си. Този момък беше племенник на един господар, загубил много роби. През август 1834 година Върджил престъпи клетвата си и издаде Морел и всички останали. Домът на Морел в Ню Орлиънс бе обграден от органите на правосъдието. Ала заради някаква непредвидливост или благодарение на подкуп той успя да избяга.

Минаха три дни. През това време Морел се криеше на улица „Тулуз“ в една старинна къща с вътрешни дворове с виещи се растения и статуи. Хранеше се, изглежда, съвсем оскъдно и често обикаляше бос големите тъмни стаи, като пушеше замислено пурата си. Чрез един роб от къщата изпрати две писма за град Начез и едно за Ред Ривър. На четвъртия ден в къщата пристигнаха трима мъже и разговаряха с него до зори. На петия ден Морел стана от леглото привечер, поиска бръснач и внимателно си обръсна брадата. Облече се и излезе. Бавно и спокойно той прекоси северните предградия. И чак когато се намери в открито поле, край ниските брегове на Мисисипи, ускори крачка.

Планът му беше безумно смел. Той искаше да си послужи с последните хора, които все още го почитаха — отзивчивите негри от Юга. Те бяха видели как другарите им бягат, и не ги бяха видели да се завръщат... Следователно смятаха ги за свободни. Планът на Морел предвиждаше всеобщо въстание на негрите, превземане и ограбване на Ню Орлиънс и завладяване на територията на града. Изпаднал и почти унищожен от предателство, Морел замисляше възмездие в мащабите на цял континент, чрез което престъплението щеше да се превърне в избавление и щеше да влезе в историята. С такава цел той се отправи към град Начез, където разполагаше с най-много свои хора. Тук възпроизвеждам собствения му разказ за това пътуване:

„Ходих пеша четири дена, докато се сдобия с кон. На петия ден спрях край някаква река, за да се запаса с вода и да подремна. Бях

седнал на един дънер и гледах към пътя, който бях изминал през тези часове, когато видях да се приближава един конник, възседнал тъмнокафяв породист кон. Щом го зърнах, реших да му взема коня. Станах, насочих срещу него красивия си револвер и му заповядах да слезе. Той се подчини, а аз взех поводите в лявата си ръка и му заповядах да върви пред мен. След около сто и петдесет метра той спря. Заповядах му да се съблече: «Щом като сте решили да ме убиеете, оставете ме поне да се помоля, преди да умра». Отговорих, че нямам време да слушам молитвите му. Той падна на колене и аз изстрелях един куршум в тила му. С един удар на ножа му разпорих корема, изтръгнах червата и ги хвърлих в реката. После пребърках джобовете му и намерих там четиристотин долара и трийсет и седем цента заедно с куп документи, които не се бавих да разглеждам. Ботушите му бяха нови, лъскави и ми станаха като по мярка. Моите бяха вече много износени, затова ги хвърлих в реката.

Така се сдобих с коня, от който се нуждаех, за да вляза в Начез“.

КРАЯТ

Морел начело на разбунтували се тълпи негри, които мечтаят да го обесят, Морел, обесен от войски от негри, които той мечтае да ръководи — мъчително ми е да призная, че историята на Мисисипи не успя да се възползва от тези великолепни възможности. В разрез с всякаква поетическа справедливост (или поетическа симетрия) реката, послужила за сцена на престъпленията му, не стана негово лобно място. На 2 януари 1835 година Ласарус Морел почина от белодробно възпаление в болницата в Начез, където се беше записал под името Сайлъс Бъкли. Позна го един от неговите хора, който лежеше в общата зала. На 2 и на 4 януари робите в няколко плантации се опитаха да въстанат, но скоро бяха усмирени, без да се пролива много кръв.

[1] Бартоломе де лас Касас (1474–1566) — испански монах мисионер, борец за правата на индианското население, един от първите историци на Латинска Америка и на завоюването ѝ от испанците; през 1517 г. представил на испанския крал Карл V предложения за облекчаване на участието на индианците — бел.прев. ↑

[2] Уилям Кристофър Ханди (1873–1958) — американски музикант, ръководител на негърски джазов оркестър, автор на

знаменития „Сейнт Луис блус“ (1914) и на други джазови композиции — бел.прев. ↑

[3] Педро Фигари (1861–1938) — уругвайски поет и художник, който много често изобразява в творбите си живота на негрите; от 1925 до 1933 г. живее в Париж, където излага картини и издава книгите „Зидарят“ (1928), „В друг свят“ (1930) и др., илюстрирани от него; Борхес е писал критики за изложби на Фигари от края на 20-те години — бел.прев. ↑

[4] Висенте Роси (1871–1945) — уругвайски белетрист, журналист и драматург, летописец на изчезващите национални традиции — негърски обичаи, фолклорни песни и танци, езикови особености; Борхес пише възторжени рецензии за книгите му „Дело на негърските ръце“ (1926) и „Записки на бърбривеца езиковед“ (1929); дава оценка и на сборника му с детективски разкази „Криминални случаи“ (1912), издаден от Роси под псевдонима Уилям Уилсън, който загатва за раздвоения герой от едноименния разказ на Едгар По — бел.прев. ↑

[5] Прозвище на Антонио Руис, аржентинец от негърски произход, участник във Войната за независимост, който вдигнал бунт в гарнизона на град Каляо и бил разстрелян от испанците на 7 февруари 1824 г; на площад Ретиро в Буенос Айрес е издигнат бронзов паметник на Руис — бел.прев. ↑

[6] „Алилуя“ (1929) — филм на американския кинорежисьор Кинг Видор (роден през 1894 г.) с участието на актьори негри и озвучен с негърска музика — бел.прев. ↑

[7] Мигел Естанислао Солер (1783–1848) — аржентински пълководец, участник във Войната за независимост на испанските колонии в Америка (1810–1826); в сражението при Серито на 31 декември 1812 г. командвал подразделение, съставено от мулати и негри — бел.прев. ↑

[8] Свободен пастир гаучо, герой на едноименната епическа поема на аржентинския поет Хосе Ернандес (1834–1886), превърнал се в своеобразен национален мит; Борхес посвещава на тази поема книга (1953) и есета и пише няколко разказа и стихотворения за гибелта на Мартин Фиеро, убит от един негър — бел.прев. ↑

[9] Франсоа Доминик Тусен Лувертюр (1743–1803) — предводител на освободителната борба на хаитянското население

срещу английските нашественици и френските колонизатори; по-късно арестуван и прехвърлен във Франция, където умира в затвора — бел.прев. ↑

[10] Кръст и змия — обредни символи на християнството и езичеството; папалоа — жрец на негърския култ вуду в Хаити; кандомбе (в Бразилия — кандомбли) — екстатичен обреден танц на южноамериканските негри, описан в книгата на В. Роси и многократно изобразяван от П. Фигари — бел.прев. ↑

[11] Испански мореплавател; през 1519 г. проучва северното и северозападното крайбрежие на Мексиканския залив — бел.прев. ↑

[12] Ернандо де Сото (1500–1542) — испански завоевател — бел.прев. ↑

[13] Атауалпа (ок. 1500–1533) — последният владетел на империята на инките, екзекутиран от испанците — бел.прев. ↑

[14] Слез, Мойсей (англ.) — според Библията думи на Бог към пророк Мойсей, влезли в негърските религиозни песнопения (спиричуълс) — бел.прев. ↑

[15] Своеобразни (лат.) — бел.прев. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.